

tego typu dokumentacji? Odpowiedź na takie pytanie może przynieść tylko praktyczne zastosowanie omawianych propozycji metodologicznych, natomiast tutaj godny uwagi jest fakt, iż po okresie wspomnianych już wyżej ostrych sporów o naukową wartość metody pamiętnikarskiej coraz częstsze są prace zawierające konkretne konstruktywne propozycje modyfikacji dotychczasowych sposobów postępowania badawczego.

Sporo miejsca w *Księdze* poświęconej profesorowi Chałasińskiemu zajmują problemy narodu i kultury, problemy, które wypełniają jeden z zasadniczych nurtów naukowej refleksji Profesora. Warto tu zasignalizować przynajmniej trzy opracowania podejmujące tę problematykę. W pierwszym z nich W. Wesolowski prezentuje rangę problemów narodu w twórczości Chałasińskiego oraz społeczną funkcję idei narodu, którą dokumentuje poddany analizie materiał. Kształtowaniu się narodu polskiego w konsekwencji społecznych przemian poświęcona jest publikacja J. Wiatra, a P. Rybicki podejmuje rozważania nad relacją między dwiema postaciami wielkiej społeczności, tj. narodem i państwem.

W *Księdze* reprezentowana jest również problematyka socjologii wychowania, tak bliska całej twórczości autora *Społeczeństwa i wychowania*. W ramach tej grupy tematycznej S. Kowalski omawia znaczenie aspiracji szkolnych młodzieży dla demokratyzacji kształcenia, a W. Szczepa prezentuje problemy dotyczące funkcji wychowawczej LWP.

Krótką prezentacją kilku wybranych prac nie oddaje charakteru interdyscyplinarnej *Księżki* poświęconej profesorowi Chałasińskiemu. Tym bardziej należy podkreślić jej syntetyczny charakter pomimo heterogeniczności rozważanych zagadnień, a także fakt, iż większość autorów odnosi swe refleksje do problematyki zawartej w dziełach Chałasińskiego. Jest to wyrazem olbrzymiego oddziaływania inspirującego myśli Profesora, co dotyczy nie tylko głównych wątków jego prac, ale również zagadnień ubocznych, sugerowanych na marginesie zasadniczych rozważań.

Jest faktem o dużym znaczeniu, iż w tak krótkim czasie od śmierci profesora Chałasińskiego ukazało się dzieło, które wprawdzie nie zastąpi monografii poświęconej jego osobie ani szczegółowych analiz poświęconych poszczególnym wątkom twórczości naukowej Profesora, niemniej w dużej mierze przybliżyła postać i dorobek wielkiego uczonego, inspirowane do podejmowania dalszych prac nad jego spuścizną uzupełnia skąpą wiedzę encyklopedyczną szerszych kręgów zainteresowanych rozwojem polskiej myśli humanistycznej.

Maria Chodkowska

Henryk Białyszewski: *Teoretyczne problemy sprzeczności i konfliktów społecznych*,

Konflikty i sprzeczności społeczne są częścią ogólniejszych zjawisk występujących w całej obiektywnej rzeczywistości, to znaczy w przyrodzie i w społeczeństwie. Problematyka konfliktów społecznych już od dawna była przedmiotem analiz wielu dyscyplin naukowych: historii, antropologii kulturowej, ekonomii głównie jednak socjologii i psychologii społecznej.

Obecnie problematyka konfliktów przeżywa wielki renesans. Jest to szczególnie widoczne w publikacjach socjologów i psychologów zachodnich, którzy po wielu latach wyraźnego lekceważenia tej problematyki i wynoszenia na piedestał zagadnień struktur społecznych i ładu społecznego, powrócili do analiz teoretycznych

i empirycznych zjawisk konfliktowych. O randze tego zainteresowania może świadczyć fakt powołania do życia specjalnego pisma poświęconego zagadnieniom konfliktu „Journal of Conflict Resolution”.

Wzrost zainteresowania problematyką sprzeczności i konfliktów społecznych, obserwuje się także w gronie socjologów i psychologów polskich. Książka H. Białyszewskiego jest niewątpliwie wyrazem tego zainteresowania. Praca ma charakter teoretyczny, przy czym autor prezentuje w niej wyłącznie ujęcie „średniego zasięgu”. Głównym celem H. Białyszewskiego jest wypracowanie takiej siatki pojęciowej i schematów analitycznych, które mogłyby posłużyć naliczaniu oraz zrozumieniu sprzeczności i konfliktów występujących w zakładach pracy.

Książka składa się z sześciu rozdziałów. Rozdział pierwszy poświęcony jest porównaniu koncepcji analiz konfliktów i sprawności społecznych teoretyków marksistowskich i burżuazyjnych. Autor zarzuca teoretykom zachodnim minimalizowanie lub wręcz odrzucanie części twierdzeń z bogatego dorobku marksizmu (np. teorię walki klas czy formacji społecznej), podkreślając równocześnie, że jest możliwe zbudowanie pomostu pomiędzy obiema koncepcjami w celu prowadzenia pogłębionej analizy zjawisk konfliktowych. Reasumując Białyszewski stwierdza, że przy czym niedostatecznego stanu badań nad sprzecznościami i konfliktami społecznymi należy poszukiwać w trzech sferach: 1) względów ideologicznych i praktycznych; 2) w selektywnym zainteresowaniu makroteorii socjologicznych; 3) w słabościach metodologicznych nauk społecznych.

W rozdziale drugim autor rozważa problemy struktury i dynamiki konfliktów społecznych; przedstawiając: pojęcie konfliktu społecznego, typologie konfliktów oraz ich dynamikę w trzech sytuacjach — trudnych, konfliktowych i pokonfliktowych. Na szczególną uwagę w tym rozdziale zasługuje przedstawienie czterech płaszczyzn normalizacji stosunków w sytuacji pokonfliktowej, które stanowią niezbędną przesłankę reintegracji rozdartej konfliktami zbiorowości, tworzenia się trwałych więzi, wspólnych interesów i nawyków zespołowego działania.

Rozdział trzeci zawiera analizę sprzeczności i konfliktów interesów. Poprzez prezentację różnych znaczeń pojęcia „interes”, przedmiotowe i podmiotowe zróżnicowanie interesów, wyjaśnienie pojęć sprzeczności i konfliktów interesów, jak również społeczno-psychologicznych mechanizmów ich powstawania, autor dochodzi do przedstawienia rodzajów i form walki o interesy, jak również ukazuje główne płaszczyzny przejawiania się sprzeczności i konfliktów interesów w społeczeństwie socjalistycznym. Białyszewski obala mit mówiący, że sprzeczności i konflikty interesów w zakładach pracy ograniczają się tylko do sfer płac i premii. Stwierdza natomiast, że dotyczą one także warunków socjalnych, warunków pracy, awansu społecznego a także prestiżu zawodowego.

W rozdziale czwartym autor prezentuje zagadnienia związane z konfliktami ról społecznych. Wychodząc od analizy pojęcia „konflikt ról”, jego zakresu i elementów składowych, Białyszewski koncentruje swoją uwagę nad społecznymi, strukturalno-organizacyjnymi i osobowościowymi uwarunkowaniami konfliktu ról zawodowych. Godną podkreślenia jest konstatacja autora, że istotne w realizacji roli zawodowej są nie tylko uwarunkowania osobowościowe, a więc cechy charakterologiczne: potrzeby, motywacje, postawy, aspiracje pracownika, lecz również oddziaływanie środowiska zakładowego i pozazakładowego, a więc całokształtu tych grup i instytucji, które brały udział w procesie socjalizacji pracownika od jego najmłodszych lat (np. rodzina, szkoła, grupy rówieśnicze itp.), i tych, które aktualnie wywierają na niego wpływ.

W rozdziale piątym Białyszewski analizuje osobowościowe uwarunkowania kon-

fliktów społecznych w aspekcie wpływu cech osobowościowych i sytuacyjnych na zachowania ludzkie, jak również cech osobowościowych jako źródła konfliktów w zakładach pracy. Do cech sprzyjających rozwojowi konfliktów autor zalicza agresywność, kontestacje, niechęć do pracy, egocentryzm i konfliktowość w kontaktach międzyludzkich. Uaktywnienia się tych cech Białyszewski dopatruje się w niedorozwoju mechanizmów kontroli wewnętrznej i zewnętrznej pracowników: nieprawidłowe funkcjonowanie mechanizmów kontroli doprowadza do odblokowania agresji. Często sytuacje patologiczne w zakładach pracy, rozgrywane przy czynnym poparciu środowiska społecznego, zjawiska dezorientacji normatywnej, wywołujące u pracowników uczucia: niechęci, obawy, lęku, wrogości (te wszystkie czynniki), sprzyjają konfliktom i prowadzą do ich eskalacji.

W rozdziale szóstym autor przedstawia strukturalne i funkcjonalne uwarunkowania konfliktów w zakładach pracy. Do tych uwarunkowań Białyszewski zalicza sprzeczności interesów między kadrą kierowniczą a szeregowymi pracownikami oraz zaburzenia w dziedzinie równowagi i ładu społecznego w zakładach pracy. Chcąc przezwyciężyć niedostatki ładu społecznego, które często ujawniają się w kontaktach interpersonalnych, należy poprawić m.in. organizację pracy, zmienić niewłaściwy styl kierowania załogami, unikać niewłaściwych decyzji na różnych szczeblach kierowania, usprawnić sieć komunikacji i informacji wewnątrzzakładowej.

Praca Białyszewskiego *Teoretyczne problemy sprzeczności i konfliktów społecznych* stanowi udaną, moim zdaniem, próbę wszechstronnego ujęcia omawianych problemów. Świadczy to o dążeniu do niezasklepienia się w wąskiej specjalności, ukazywania rzeczywistości społecznej w całej jej złożoności. Ujęcie takie wymaga dużej erudycji autora. Jest to przedsięwzięcie niezwykle cenne ze względu na społeczne efekty, polegające na zamierzonym, celowym poszerzaniu horyzontów myślowych czytelników.

Wartość książki podnosi również fakt, że napisana jest językiem pozbawionym pseudonaukowych frazesów, często niezrozumiałych i dla profesjonalistów, i dla szerszej rzeszy odbiorców. Atrakcyjność i przystępność treści pozwala przypuszczać, że praca ta będzie wykorzystywana nie tylko w dalszych analizach naukowych, lecz również stanie się pozycją pomocną w szerokim doskonaleniu kadr kierowniczych, pełniących swoje funkcje nie tylko z tytułu nominacji, ale też i z wyboru. Na rynku księgarskim wypełnia ona dotkliwy brak analiz socjologicznych w tej dziedzinie.

Praca *Teoretyczne problemy sprzeczności i konfliktów społecznych* jest udaną próbą przedstawienia ważnej dziedziny życia społecznego, toteż stanowi znaczący wkład w dzieło rozwoju nauki o społeczeństwie.

Waldemar Magda

Stanisław Kosiński: *Społeczno-kulturowe i strukturalne przemiany warunków zdrowotnych polskiej wsi, 1864—1980*, UMCS, Lublin 1983.

W 1983 r. polska socjologia medycyny wzbogaciła się o ciekawe opracowanie monograficzne Stanisława Kosińskiego na temat społeczno-kulturowych i strukturalnych warunków zdrowotnych polskiej wsi w latach 1864—1980. Autor, znany już wcześniej z opracowań socjologicznych i socjomedycznych, w prezentowanej monografii, będącej rozprawą habilitacyjną, dał zarys problematyki higieniczno-